

nasta
isesta,
eudesta,
yyden

Aalto-TMA 1/2011

sekä omaan hyvinvoin-
Makutottumuksemme
oruista ja kännyköistä
a.
telee esteettisyyttä joka-
e eroaa poliittisuudesta
emme? Miten esteettinen
eleminen nivoutuvat siinä
onnan ja matkustamisen
een kanssa?
ettisesti että konkreet-
tetta aikaisemmin kä-
hel Foucault'n, Yuriko
hin näkemyksiin.

KAUPPA +
TALOUS

TAIDE +
MUOTOILU +
ARKKITEHTUURI

TIEDE +
TEKNOLOGIA

CROSSOVER

VÄITÖSKIRJAT

Ossi Naukkarinen

Arjen estetiikka

A! Aalto-yliopisto
Taideteollinen korkeakoulu

Sisällysluettelo

JOHDANTO 8

I ESTETIIKKA TEORIASSA JA ARJESSA 16

- Joutomaalta keskikaupungille
 - miten esteettisyys sopeutuu arkeen? 18
- Rajoista makuun 41
- Miksi kauneutta ei vielääkään voi mitata 56

II RUUMIS, KOKEMUS, ELÄMYS 82

- Kokemuksen äärellä 84
- Ruumiin kulttuuri ja estetiikka 94
- Siinä kokija missä näkijä? Mielikuvia
 - mainosten ja urheilun estetiikasta 107
- Kansanestetiikka ja jääkiekko 118

III ESTETIIKKA JA YMPÄRISTÖ 140

- Päälleikäyvää estetiikkaa 142
- Liikkumisen kulttuuri 162
- Paikallisuus, liikkuvuus ja esteettiset arvot 188
- Esteettisen jalanjäljen käsitteestä 205

IV TAITEEN RAJOILLA 214

- Kuvallistuminen, visualisoituminen ja mediafuusio 216
- Taiteistumisen muodot 231
- Kokonainen ja hajoava taide 257
- Julkisen taiteen kolme muotoa 277

VIITTEET 302

ARTIKKELEIDEN ALKUPERÄISET JULKAISUTIEDOT 318

LÄHTEET 320

HENKILÖHAKEMISTO 337

Joutomaalta keskikaupungille – miten esteettisyys sopeutuu arkeen?

Kaksi arkea, kaksi estetiikkaa?

SUOMALAISTA KATUKUVAA MOITITAAN usein harmaaksi, tylsäksi ja mauttomaksi. Moittijat väittävät, että ihmiset eivät osaa pukeutua ja että heillä ei ole tyylitajua. Samat syytökset kohdistetaan helposti myös jokamiehen kodinsisustamiseen, ruoanlaittoon ja harrastuksiin eli yleisemmin kaikkien siihen, mistä arki koostuu.

Syytösten on perusteltua ymmärtää koskevan ”tavallisten ihmisten” estetiikkaa: se on epäonnistunut ja osoittaa kyvyttömyyttä ymmärtää esteettisiä kysymyksiä ja tehdä kiinnostavia esteettisiä ratkaisuja. Joskus todetaan ykskantaan, että kadunmies ei ylipäätään kiinnitä huomiota esteettisyyteen tai että hänellä ei ole estetiikkaa lainkaan. Se taas osoittaa vielä suurempaa esteettistä impotenssia kuin vääränlaisten ratkaisujen tekeminen. Tällaisen ajattelutavan mukaan esteettisyys ei sovi arkeen, vaan ne hylkivät toisiaan. Suurten massojen arki sijoittuisi siis jonkinlaiselle esteettiselle joutomaalle.

Toisen, viime vuosina yhä yleisemmäksi tulleen näkemyksen mukaan

tilanne on kuitenkin aivan toinen. Tämän katsantokannan mukaan arki on itse asiassa läpeensä estetisoitunut, minkä osoittavat esimerkiksi jatkuvasti lisääntyneet kauneusleikkaukset, politiikan tulkitseminen teatterina ja markkinoinnin keskittyminen mielikuvien luomiseen. Tavalliset ihmiset eivät siis jätä esteettisiä asioita huomaamatta, vaan päinvastoin keskittyvät niihin hyvinkin usein ja panevat niille paljon painoa – heillä on estetiikkansa. Arki ei näin ollen hyljeksi esteettisyyttä, vaan päästää sen nautiskellen tunkeutumaan viimeisiinkin onkaloihinsa, eikä arkea ei olisikaan ajettu esteettiselle joutomaalle, vaan imetty mukaan vilkkaan keskikaupungin elämään.

Näkökannat näyttävät ensisilmäyksellä toistensa vastakohtilta, ja vaikuttaa siltä, että vain jompi kumpi – jos kumpikaan – voi olla oikeassa. Joko arjessa on estetiikkaa ja esteettisyyttä tai ei ole.

Tilanne ei kuitenkaan ole aivan yksinkertainen. Erimielisyys nimitäin koskee ensisijaisesti sitä, minkälaiseksi asioiksi esteettisyys ja estetiikka ymmärretään, ja vasta sitten sitä, onko niitä arjessa vai ei. Ratkaisu jälkimmäiseen kiistaan löytyy vasta kun on muodostettu kanta edelliseen. Ydinkysymystä ei siis pidä yksinkertaistaa muotoon ”Onko arjessa estetiikkaa?”, vaan on kysyttävä ”Minkälaista estetiikkaa arjessa on?”

Tarkoitukseni on osoittaa, että yksioikoinen arjen ja esteettisyyden toisistaan irrottava ratkaisu on liian rajoittunut ja että sen puitteissa esteettisyys halutaan ymmärtää vain tietyllä tavalla. Arjessa on estetiikkaa, jos sen osaa löytää. Toisaalta on selvä, että kaiken estetisoitumista propagoi-va malli ei anna mitään helppoa vastausta kysymykseen arjen estetiikan luonteesta. Aikomukseni on siksi jäsenellä estetisoitumisnäkemysten eri vaihtoehtoja ja muotoilla sitä kautta joitakin perusteltuja huomioita arjen ja esteettisyyden suhteista sekä arjen estetiikan luonteesta.

Aloitan arkea vierastavan estetiikan erittelystä, minkä jälkeen siirryn hahmottelemaan arjen estetiikan ominaispiirteitä.

Arjen epäesteettisyys

NÄKEMYS, ETTÄ ESTEETTISYYS ei kuulu keskivertoihmisen arkeen tai ehkä arkeen ylipäättään, ei rajoitu snobististen elämäntapatyyliniekkojen piiriin, vaan sillä on vankka sijansa myös akateemisen estetiikan kentällä. Arto Haapala on muotoillut ajattelutavan ytimen Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin ajatuksia hyväkseen käyttäen seuraavasti:

Kuinka esteettisyys suhtautuu arkisuuteen? Jos arkisuuteen kuuluvat huomaamattomuus ja luotettavuus, esteettisyys näyttää olevan vaikeasti sijoitettavissa siihen. Esteettisyshän on nimenomaan jotakin sellaista, joka huomataan. Kauneus ”pistää silmään”, se herättää kiinnostuksemme, vetää huomiomme puoleensa. Esteettisyys näyttäisi siis olevan arkisuuden vastakohta. Näin käsitykseni mukaan onkin. Esteettisyyteen kuuluvat vieraus ja esiintuleminen. Esteettinen on epätavallista. (Haapala 1995, 101.)

Haapalan ajatus on, että arki on jotakin tavallista, yllätyksetöntä, tuttua, luotettavaa, huomaamatonta, jokapäiväistä ja kyseenalaistamatonta, ja tällaisena se lähenee Husserlin *Lebensweltiä*. Arki muodostuu kaikesta siitä, mihin olemme tottuneet ja johon emme siksi juurikaan kiinnitä huomiota. Se on rutiinien ja turtumusten aluetta. Yhtäältä siihen liittyy pitkästyminen ja tylsyys, toisaalta taas turvallisuus ja luotettavuus. Haapalan helposti hyväksyttävä esimerkki arkisesta ympäristöstä on koti ja sitä ympäröivä kotiseutu; lakkaamme melko pian kiinnittämästä huomiota oman asuntomme sisustukseen ja lähiympäristön maisemaan, vaikka se ensialkuun olisi kuinka lumoava. Totumme siihen.

Haapalaa edelleen myötäillen on lisättävä, että lähes mikä tahansa, kaikkein ihmeellisin ja oudoinkin, voi muuttua arkiseksi. Vieraaseen maahan muuttaessa kaikki ympärillämme oleva ja tapahtuva kauppo-

jen tavaravalikoimista ihmisten käytöstapoihin on outoa, mutta arkistuu hyvin nopeasti. Jokaisella on lisäksi oma arkensa; mikä on arkea yhdelle, saattaa toiselle olla juhlaa tai jollain muulla tavalla poikkeuksellista. Riittävä yöuni tuntunee suuresta osasta ihmisiä mitä tavanomaisimmalta asialta, mutta vauvaperheen arkeen se ei kuulu.

Miksi esteettisyys ei sitten voisi arkiseen yhteyteen sopia? Näkemys liittyy kiinteästi siihen arvomaailmaan, joka on ollut vallalla erityisesti modernistis-avantgardistisessa taide-ajattelussa, josta se on levinnyt muuallekin esteettiseen diskurssiin. Ajattelutavan mukaan taide on alue, jossa esteettisyys tulee parhaassa muodossaan esille. Taiteen voi siis nähdä eräänlaisena omalakisena esteettisyyden radikalisoimisen kenttänä, jossa tekijät, jotka häiritsevät esteettisten kykyjen harjoittamista arki-kontekstissa, on pyritty eliminoimaan. Tavoitteena on taiteen autonomia, vapaus kokeiluun ja omien lainalaisuuksien luomiseen. Parhaimmillaan taiteellis-esteettisyys on, kun siihen liittyy jatkuva uudistamisen ja originaalisuuden tuntu sekä lainalaisuuksien pysähtymätön muuttaminen. Taiteilijan on oltava luova ja saatava aikaan jotakin sellaista, jota ei ole ennen nähty. Haapalan terminologialla ilmaistuna juuri taiteen on pistettävä silmään, herätettävä kiinnostuksemme, tultava esiin ja oltava vieras ja epätavallinen.

Näkemys on estetiikassa yleinen. Taide onnistuu monien mielestä vieraana olemisessa hyvin ja jonkinlainen autonominen originaalisuus tai luovuus on suorastaan hyvän taiteen edellytys. Ajatuksen variaatioita voi löytää esimerkiksi Friedrich Nietzschen, Oscar Wilden tai Theodor W. Adorno ajattelusta. Lähempänä omaa aikaamme mm. Harold Osborne (1979), Jerrold Levinson (1980) ja John Hospers (1985) ovat pitäneet tärkeinä ja käsitelleet samantyyppisiä ajatuksia, vaikka toisaalta ajattelutapaan liittyviä, erityisesti taiteilijan persoonaa korostavia originaLiteettinäkökantoja on myös kritisoitu voimakkaasti mm. Roland Barthes'n, Michel Foucault'n ja Jacques Derridan filosofiaan tukeutuen

(esim. Kraus 1998; Owens 1988). Varhaisemmassa esteettisessä diskurssissa keskusteltiin vilkkaasti esimerkiksi kauneudesta ja yleveydestä, mutta perusajatus oli siinäkin yhteydessä se, että esteettisesti arvokkaat asiat ovat poikkeuksellisia ja erikoisia, arjen yläpuolelle nousevia. Kyseisen akateemisen estetiikan valtavirtauksen juuria voi hakea jo 1700-luvulta, Alexander Baumgartenilta, joka korosti kauneutta esteettisen toiminnan päämääränä. Kauneus taas on jotakin, joka poikkeaa keskiverrosta.

Mitä arjesta poikkeavalla taiteellisuudella tai esteettisyydellä loppujen lopuksi tarkoitetaan, vaihtelee, mutta yksi perinteinen tapa on ollut liittää erityisesti esteettisyys tiiviisti aistimielihyvän käsitteeseen, vaikka ratkaisu edellyttää monenlaisia tarkennuksia selittääkseen esteettisyyttä millään kiinnostavalla tavalla; kaikki aistimielihyvä ei tietenkään ole esteettistä. Tätä vaihtoehtoa kehittää myös Haapala. Samalla hän kuitenkin korostaa monien muiden tapaan, että juuri tämän kytkennän takia taiteellisuus ja esteettisyys eivät ole aivan sama asia (Haapala 1995, 102–103). Taide ylittää aistimielihyvän, vaikka taiteessa voi olla silläkin tavalla palkitsevia tasoja. Jotkut, kuten Joseph Kosuth, menevät niin pitkälle, että erottavat esteettisen ”aistimellisuutena” taiteellisesta kokonaan ja korostavat taiteen käsitteellisiä tasoja (Kosuth 1998). Mutta riippumatta siitä pitääkö esteettisyyttä ja taiteellisuutta synonyymeina, jollakin tavalla toisiinsa lomittuvina käsitteinä vai kokonaan toisistaan riippumattomina *molempiin* näytetään helposti liitettävän arkea vierastava elementti.

Viime vuosina on kaikesta huolimatta yhä useammin alettu puhua arjen estetiikasta. Monesti sillä tunnutaan tarkoittavan estetiikkaa, joka liittyy oikeastaan mihin tahansa muuhun kuin korkeakulttuuriseen taiteeseen: populaarikulttuuriin, pukeutumiseen, mainontaan, urheiluun, politiikkaan, gastronomiaan jne. Jos ajatellaan näin, asetetaan arki ja taide toistensa vastakohtiksi ja samastetaan arki kaikkeen, mikä ei ole taidetta. Ajatus ei tietenkään toimi, koska yhtäältä taide on monelle arkea ja toisaalta taiteen ulkopuolella on loputon määrä epäarkisia asioita.

Selvempi – vaikkakin hieman kömpelömpi – olisi siis puhua ei-taiteen estetiikasta. Taustalla yhtä kaikki kummittelee taas avantgardistien helliä ajatus erityisesti taiteesta luovana arjen murttamisen välineenä.

Kiinnostavaa joka tapauksessa on erityisesti se, että arjen estetiikasta puhuttaessakin kuitenkin halutaan usein etsiä juuri taidepainotteista estetiikkaa taiteen ulkopuolelta. Halutaan, että ei-taide olisi taiteen kaltaista siinä mielessä, että se olisi luovaa ja erilaista, taitavaa ja originaalia, kiinnostavaa ja bulkista poikkeavaa. Esimerkiksi David Novitz haluaa nähdä ihmisten ulkonäön muokkaamisessa samaa mielikuvituksen käyttöä ja riskinottoa kuin taiteilijoiden työskentelyssä (Novitz 1992, 110–111). Juuri tältä kannalta ”tavallista” katukuvaa moititaan. On paljastavaa, että arjen estetiikan kanssa käytännössä synonyymisesti puhutaankin monesti alempien taiteiden, populaaritaiteiden tai massataiteiden estetiikasta; niin tehdään esimerkiksi 1997 ilmestyneessä Olli Immosen ja Jouko Mykkäsen toimittamassa kirjassa *Mäkihypyn muoto-oppi*.

Loppujen lopuksi yksi esimerkki tämänsuuntaisesta ajattelusta on myös Richard Shustermanin tapa korostaa John Deweyä seuraten kiinnostavien elämysten tai kokemusten (*experience*) merkitystä niin taiteessa kuin taiteen ulkopuolellakin, vaikka Shusterman haluaakin sanoutua irti perinteisestä korkeakulttuurisesta taidenäkemyksestä ja laventaa estetiikan ja taiteen kenttää. Tavoiteltavat elämykset ovat nimittäin hänellekin jotakin tavanomaisesta arjesta poikkeavaa, jotakin elävöittävää ja vaikuttavaa; Shusterman itse puhuu niiden ”ällistytävää voimasta” (*overwhelming power*) ja ”kiehtovasta tyydytyksestä” (*absorbing satisfaction*) (Shusterman 1997, 37; 1992, 47). Hän toteaa, että

On varmaan selvää, että esteettinen kokemus ylittää historiallisesti vakiintuneen taiteen käytännön. Se liittyy ennen kaikkea luonnon – eikä vähiten ihmiskehon, joka sekkin on osa luontoa – arvostamiseen. Mutta esteettisen kokemuksen voi löytää myös rituaaleista ja urhei-

lusta, juhla-kulkueista, ilotulituksista ja populaarikulttuurista, kehon ja kodin koristeista aina primitiivisistä tatuoinneista ja luolapiirroksista tämän päivän kosmetiikkaan ja sisustusesineisiin. Se löytyy niistä lukemattomista *värikkäistä (colorful)* näkymistä ja *vaikuttavista (moving)* tapahtumista, jotka täyttävät kaupunkimme ja *rikastuttavat (enrich)* jokapäiväistä elämäämme. (Shusterman 1997, 38; Shusterman 1992, 47. Kursivoinnit o.N.)

Shusterman on siis suomalaisen katukuvan ja arjen moittijoiden kanssa eri mieltä ja väittää, että arki kyllä tarjoaa esteettistä tyydytystä, jos sen osaa löytää. Hän haluaa myös painottaa, että taidetta sanan korkeakulttuurisessa mielessä ei esteettisiin elämyksiin välttämättä tarvita. Mutta hän on mitä ilmeisimmin samoilla linjoilla sekä avantgardististen taidemaalareiden että snobististen tyyli- ja taitureiden kanssa sen suhteen, että esteettinen tyydytys on sittenkin jotakin tavanomaisuudesta poikkeavaa. Esteettinen kokemus ei ole normaalia ja huomaamatonta arjen virtaa.

Näyttää siis siltä, että arjen estetiikka ei monessa tapauksessa ole kovin arkista. Voisiko se olla?

Estetisoitumisen tulkinnat

YKSI VIIME VUOSIEN muotitermeistä on ollut ”estetisoituminen”, ja sitä on ehditty ruotia jo jopa Taiteen keskustoimikunnan toimeksiannosta (Nevanlinna 1998). Termillä viitataan erityisesti jälkiteollistuneissa länsimaissa tapahtuneeseen kehityskulkuun, jonka ytimenä on maailman esteettisten ulottuvuuksien muuttuminen entistä tärkeämmiksi ihmisten elämässä. Lyhyesti sanottuna estetisoituminen tarkoittaa, että yhä useammat ihmiset pitävät esteettisiä asioita entistä tärkeämpinä yhä useammanlaisissa yhteyksissä.

Alueita, joissa estetisoituminen näkyy, riittää epistemologiasta etiikkaan, urasuunnittelusta urheiluharrastuksiin ja juridiikasta parinmuodostukseen. Ihmisten mielissä olisi siis tapahtunut ”esteettinen käänne”, ja se liittyy läheisesti ilmiöihin, joita on kytketty myös postmodernisoitumiseen. Niitä ovat mm. urbanisoituminen, maallistuminen, koulutuksen lisääntyminen, tieteellisen tiedon relatiivoiminen mm. teorioiden alimääräytyneisyyttä korostaen, taloudellisen elintason nousu, vapaa-ajan lisääntyminen ja globalisoituminen sekä kaikkiin näihin liittyvä ajattelun pluralisoituminen. Kyseisten ilmiöiden on katsottu lisäävän ihmisten valinnanmahdollisuuksia monella tasolla ja jopa pakottavan aktiiviseen valintojen tekoon. Yksinkertaistettuna: kun valintoja ei enää ohjaa esimerkiksi uskonnon tai politiikan sitova auktoriteetti, niiden perustaksi, eräänlaiseksi keskeiseksi suunnistusvälineeksi, nousevat esteettiset tekijät eli valintoja tehdään esteettisin kriteerein. (Ks. esim. Welsch 1991a ja 1991b; Featherstone 1994; Böhme 1995; Gronow 1997.)

Estetisoitumisen korostaminen antaa ymmärtää, että esteettisyys olisi levinnyt kaikkialle. Siinä mielessä ajatukset arjen epäesteettisyydestä eivät voisi pitää paikkaansa. Jos kerran lähes mitä tahansa arvioidaan esteettisin kriteerein ja minkä tahansa asian suhteen esteettistä onnistumista pidetään tärkeänä, eikö tämä ajattelu ole väkisin tunkeutunut arkeenkin, kaikkialle? Asia ei kuitenkaan ole aivan yksinkertainen. Millaisiin seikkoihin ”esteettiset kriteerit” pureutuvat? Mitkä asiat estetisoitumisessa korostuvat? Mitä ovat esteettiset asiat?

Ensimmäinen tulkinta on ymmärtää esteettisen, estetiikan ja estetisoitumisen liittyvän jollain tavalla nimenomaan taiteeseen. Ajatuksena on, että taiteessa tärkeät asiat ulottuvat tai ne pitäisi ulottaa taiteen ulkopuolellekin. Esimerkkinä tästä on Michel Foucault’n myöhäistuotanto, jossa Foucault käyttää taidemetaforia elämänhallinnan yhteydessä ja estetisoi etiikan. Foucault’n mallissa elämästä tehdään taideteos. (Foucault 1983, 1984, 1988.) Ratkaisu on tietenkin perusteltavissa mutta ainoa tai kattava

ajatustapa se ei ole. Yleisesti ottaen – kuten Haapalakin huomauttaa – esteettisyyttä ei välttämättä kannata samastaa taiteellisuuteen, koska taiteeseen voi liittää myös muita kuin esteettisiä ulottuvuuksia.

Toisaalta on puhuttu esteettisyydestä aistimellisuutena, minkä taustalla on sanan ”estetiikka” etymologia ja tieteenalan varhaisvaiheet. Tämän tulkinnan mukaan estetisoituneessa maailmassa huomataan tai pitäisi huomata paremmin filosofian ja uskonnon liian usein väheksymä aistimellisuus ja ruumiillisuus ihmisen elämään keskeisesti vaikuttavana tekijänä. Ajatusta on kehitelty esimerkiksi Wolfgang Welsch (1991a ja 1996a). Ongelmana on, pitääkö *kaikki* aistimellinen ymmärtää esteettiseksi. Jos kyllä, miksi ylipäätään käyttää kahta rinnakkaista termiä? Jos ei, mitkä aistimelliset asiat ovat esteettisiä ja miksi?

Kolmanneksi on korostettu elämyksellisyyttä siinä mielessä, että estetisoituneessa maailmassa elävän ja estetisoituneesti ajattelevan ihmisen keskeinen toimintamotiivi on miellyttävien, kiinnostavien ja palkitsevien elämysten etsiminen. Elämystulkintaa on esitelty esimerkiksi Gerhard Schulze (1993). Ongelmana on tässäkin, ovatko *kaikki* elämykset esteettisiä? Jos eivät, mitkä ovat ja miksi?

Neljäs estetisoitumisen tulkinta korostaa kuvallisuuden tai visuaalisuuden lisääntymistä länsimaisissa kulttuureissa kirjallisen tai diskursiivisen tiedonvälityksen ja ajattelun kustannuksella tai ohella. Tämän tulkinnan on yhtenä vaihtoehtona esittänyt Mike Featherstone (1994). Kauhukuvitelmissa tv, mainokset ja visuaalinen kulutustavaramassa korvaavat kirjat ja sanomalehdet. Kyseessä olisi siis kutakuinkin sama asia tai rinnakkaisilmiö sille, jota W.J.T Mitchell on kutsunut ”kuvalliseksi käänneeksi” (*pictorial turn*; Mitchell 1995). Kysymys on taas samankaltainen kuin edellisten estetisoitumisen tulkintojenkin kohdalla: onko *kaikki* kuvallisuus esteettistä?

Viidenneksi, esteettisyyden voi tulkita viittaavaan hyvin laajaan ja monisyiseen kauneus-rumuus-akseliin. Estetisoitumisessa olisi kysees-

sä sellainen ajattelutavan muutos, että yhä useampia asioita arvioidaan ja hierarkisoidaan sillä perusteella, miten ne sijoittuvat kaunis-rumajanelle. Jana kuvaa esteettisen arvon tai meriitin hypoteettisia ääripäitä ja kaikkea niiden väliin jäävää eli hyvännäköistä, törkeää, ihastuttavaa, eleganttia, kammottavaa, tylsää, jännittävää jne. Voi ajatella, että toinen pää edustaa esteettistä negatiivisuutta, toinen positiivisuutta ja keskialue neutraaliutta tai mitäänsanomattomuutta. On toinen asia, miten esteettisen arvon näkee janalle asettuvan: perinteinen ratkaisu on katsoa arvon tai meriitin kasvavan mitä kauemmaksi rumuudesta tai negatiivisuudesta poistutaan ja mitä lähemmäksi kauneutta tullaan. Toinen vaihtoehto on antaa yhtä paljon meriittiä sekä kiinnostavasti negatiivisille että positiivisille asioille ja vähän meriittiä neutraaliudelle. Meriitti siis kasvaa mitä kauemmas janan keskikohdasta liikutaan, liikesuunnalla ei ole niin paljon merkitystä.

Estetisoitumisella on siis useita, osittain päällekkäisiä tulkintoja. Ei olekaan aivan helppo hahmottaa, minkä asema korostuu esteettisyyden korostuessa. Onko taiteellisuus tai sen arvostaminen lisääntynyt? Vai elämyksellisyys? Vai kuvallisuus? Järkevin vastaus saattaa olla: ehkä jokainen. Valintaa eri vaihtoehtojen välillä ei loppujen lopuksi välttämättä tarvitse tehdä, vaan tilanne voi olla se, että jos estetisoitumisesta puhutaan laajimmassa mahdollisessa mielessä, kaikki mainitut variaatiot on syytä ottaa huomioon.

Lisäksi on huomattava, että estetisoitumisesta voi erottaa vahvan ja heikon version. Vahvan version mukaan olisi tapahtunut niin, että esteettisyys korvaa muut arvot ja katsantokannat tai ottaa niiden paikan ja muodostuu kaikkein tärkeimmäksi asiaksi suhteessa vaikkapa etiikkaan, uskontoon tai politiikkaan. Heikomman ja mielestäni uskottavamman käsityksen mukaan esteettisyyden asema on kyllä korostunut joihinkin aikaisempiin aikoihin nähden ja se huomataan paremmin ja useammanlaisissa yhteyksissä. Mutta se ei välttämättä ole *kaikkein* tärkein asia eikä

ehkä korvaa mitään muuta, vaan nousee ainoastaan paremmin muiden asioiden rinnalle. Vahvasta ja heikosta estetisoitumisesta olisi tietenkin mahdollista edelleen erotella alaluokkia sekä kartoittaa niiden väliin jääviä alueita esimerkiksi seurailen samantyyppistä portautusta, jonka Josef Früchtl on rakentanut etiikan ja estetiikan suhteita hahmottaakseen (Früchtl 1996; ks. myös Kotkavirta 1998, 21–22). Se ei kuitenkaan tässä ole tarpeen.

Vaikka estetisoituminen liitetään tavallisesti erityisesti viime vuosikymmeniin, ilmiöllä on pitemmät juuret. Nykyestetisoituminen ei ehkä ole muuttanut mitään kovin radikaalisti, vaan mahdollisesti paremminkin korostanut sellaisia tendenssejä, jotka ovat olleet olemassa jo hyvin pitkään. Eritoten Nietzschen vaikutus estetisoitumisajatteluun on aivan ilmeinen, ja esimerkiksi Johan Huizingan mielestä jo keskiaika oli monella tavalla hyvin esteettispainotteinen; Nietzsche kuoli vuonna 1900 ja Huizingakin esitti ajatuksensa jo 1919 julkaistussa teoksessa *Keskiajan syksy*.

Todettakoon vielä, että estetisoituminen liitetään silloin tällöin erityisesti kulutuskapitalistiseen, kaupalliseen pinnallistumiseen. Estetisoituminen tarkoittaisi sitä, että ihmiset ovat innostuneet täyttämään elämänsä kuluttamalla ja sen puitteissa tehtyjä varsin itsekkäitä ja hedonistisia valintoja ohjaavat esteettiset periaatteet, eivät esimerkiksi eettiset. Kyseiset periaatteet taas liittyvät yllä kuvattuihin esteettisen tulkintoihin. Suuntauksesta on varoittanut esimerkiksi Thomas Wallgren (1995), ja samantapaisia ajatuksia voi löytää jo Wolfgang Fritz Haugin teoksista. Kysyä voi kuitenkin, eikö myös eettisesti kestävään elämään voisi mahtua esteettisyttäkin? Miksi esteettisyys *korvaisi* eettisyyden vahvalla tavalla?

Ulottuuko estetisoituminen kuitenkin arkeen?

ESTETISOITUMISARGUMENTIT NÄYTTÄISIVÄT VIEVÄN pohjaa pois arjen ja esteettisyyden ristiriitaa korostavilta näkemyksiltä. Mutta onko se näköharha? Onko arkisuudelle estetisoitumisessakaan sijaa vai korostavatko kaikki estetisoitumisen versiot tarkemmin katsottuna arjen murtumia samaan tapaan kuin Haapalan käsitys esteettisyydestä?

Taiteellisuutta ei tarvitse käsitellä enempää: sen suhteen arjen vierastaminen on hyvin usein selvä asia. Yleispätevästi ei niin tietenkään voi sanoa, koska vastaesimerkkejä löytyy helposti esimerkiksi pop- tai yhteisötaiteen piiristä, mutta suuntaus on riittävän vahva ohjatakseen arjen etsintää toisaalle. Elämyksellisyys näyttäisi sekin haluavan nousta arjen yläpuolelle. Entä kuvallisuus, aistimellisyys ja kauneus-rumuus? Niiden suhteen tilanne näyttää arkisuuden kannalta suopeammalta, sillä niistä puhuminen ei edellytä tavanomaisuudesta poikkeamista tai vierautta. Mutta miten esteettisyys ja estetiikka niiden yhteydessä pitäisi ymmärtää?

Estetiikka käsitetään tavallisesti akateemiseksi tieteenalaksi, jossa käsitellään esteettisiä kysymyksiä kuten taiteen ontologiaa, kritiikin ongelmia ja makua filosofisin keinoin. Mutta toisaalta puhutaan taiteilijoiden ja muidenkin ihmisten estetiikasta siinä mielessä, että heidän toimintansa tuo esille heidän esteettisiä käsityksiään ja arvostuksiaan. Akateemista ja ”käytännöllistä” estetiikkaa yhdistää se, että molemmissa käsitellään esteettisiä kysymyksiä vaikkakin eri tavoin. Ne ovat tavallaan rinnakkaisjärjestelmiä, koska molemmat ovat kiinni laajassa esteettisessä traditiossa ja kumpikin on kiinnostunut samoista asioista.

Taide esteettisenä toimintana voi lähentyä filosofista tutkimusta siinä, että se kyseenalaistaa, tutkii ja analysoi asioita. Problematisoiminen voi olla kummankin lähtökohtana. Erojakin näiden kahden välillä tietenkin on: akateeminen tutkimus on pitkälle erikoistunutta ja mahdollisimman

tarkasti verbalisoitua, kun taas taide elää monimerkityksisyyksistä ja on usein sanatonta; tieteeseen liitetään verifioitavuuden, falsifioitavuuden ja yleispätevyyden vaatimuksia, taiteeseen ei; tiedemaailmassa toimivan tutkijan täytyy perustella näkemyksensä kestävin argumentein, kun taiteilijalle sallitaan paljon yksioikoisempien väitteiden esittäminen jne.

Arkisessa toiminnassa ollaan kaukana sekä akateemisesta estetiikasta että taiteesta sen suhteen, *miten* esteettisiä kysymyksiä käsitellään ja mitä pidetään tärkeänä. Sille eivät ole ominaista asioiden pitkälle viety kyseenalaistaminen, analysointi, tarkkarajainen erikoistuminen, terminologinen kytkeytyminen täsmälliseen tiedesanaan ja monet muut akateemista tutkimusta luonnehtivat piirteet. Ei myöskään pakonomainen pyrkimys uudistumiseen, vieraaksi tekemiseen ja persoonallisuuteen kuten erityisesti modernistisen ideologian sävyttämälle taiteelle. Mutta pitäisikö tästä päätellä, että arkisessa toiminnassa ei esteettisyydelle tai estetiikalle ole sijaa lainkaan? Ei pidä.

Keskeinen huomio on, että vaikka arkisessa toiminnassa ei ehkä osoiteta poikkeavuutta ja omaperäisyyttä vaan päinvastoin tavanomaisuutta ja sopeutumista, niitä on kuitenkin mahdollista *osoittaa*. Valinnat ja teot ovat hyvin usein varsin tietoisia, eikä ole mitään syytä ajatella, että asioita ja niiden esteettisyyttä ei huomattaisi. Päinvastoin, nimenomaan sillä, että osataan olla – paradoksaalisti – huomaamattomia ja tavanomaisia, osoitetaan, että ollaan ymmärretty arjen estetiikka. Esteettisiä kysymyksiä kyllä käsitellään ja näkemyksiä tuodaan esille, ja ajatus siitä, että jokamiehellä ei olisi estetiikkaa, on elitismissään varsin kyseenalainen. Valtavirrasta omaksuttu estetiikka ei ole mitään omaa, mutta se on estetiikkaa yhtä kaikki; muuttumaton, luotettava ja huomaamaton estetiikka ei ole radikaalia, mutta estetiikkaa kuitenkin. Tämä pitää paikkansa niin kuvallisuuden, aistimellisuuden kuin kauneus-rumuus-akselin suhteen.

Arkisuuteen voi tulla esteettisiä säröjäkin, mutta se ei välttämättä ole aina ja ainoa hyvä asia. Nimenomaan se, että arki pysyy huoma-

mattomana, tavanomaisena ja harmaana on usein esteettisen toiminnan tavoite eikä säröjä kaivata. Ei ole uskottavaa, että ihmiset onnistuisivat pukeutumaan ja sisustamaan kotejaan niin samankaltaisesti ja huomaamattomasti sattumalta, huomaamattaan. Tuttuus ja luotettavuus eivät säily niitä ylläpitämättä, arkea vaalimatta. Haapalakin korostaa, että elämismaailmaan kuuluu aktiivinen asioista huolehtiminen, heideggerlainen *Sorge* (Haapala 1995, 97–98), joka taas kohdistuu väkisinkin suurlta osin aivan tavallisiin asioihin. On toinen, ehkä psykologinen kysymys, *miksi* samankaltaisuus ja huomaamattomuus houkuttelee, mutta se, *että* se houkuttelee, on ilmeistä.

On korostettava, että arkisuus ei yllättämättömydessään tietenkään välttämättä tarkoita täydellistä tylsyyttä ja mitäänosanomattomuutta, vaan se voi olla miellyttävää ja tyydyttävää. Yksi osuvimmista esimerkeistä tästä on Helvi Hämäläisen *Säädyllysen murhenäytelmän* Elisabet. Hän pyrkii kaikin tavoin ja hyvin tietoisesti siisteyteen, harmonisuuteen ja turvallisuuteen siivoamalla, sovinnaisilla asuilla ja kampauksilla, pidäytyväisellä käytöksellä ja hillityillä kattauksilla. Samalla hän kammoaa kaikkea, mitä Artur ja Naimi dekadentissa estetismissään edustavat. Toinen, reaali maailmasta otettu valaiseva esimerkki on Susan B. Kaiserin haastatteleman nuoren miehen mielipide: ”En koskaan pukeutuisi erottautuakseni räikeästi joukosta. Pukeutuisin niin, että jos eroja olisi ollenkaan, ne olisivat hyvin hienosyisiä, ja vain sellainen, joka ehkä osaa arvostaa asioita, jotka minä tajuan, huomaisi nuo hienoudet...” (Kaiser 1990, 168. Suomennos o.N.)

Jos arki siis on tavallista, tuttua, huomaamatonta ja luotettavaa, miksi sen estetiikka ei alleviivaisi sitä? Tämä on ydinkysymys arjen ja estetiisoitumisen eri versioiden suhdetta mietittäessä, ja vastaus siihen on: totta kai arjen estetiikkaa korostaa samoja asioita kuin arki muutenkin. Siitä seuraa, että jos estetisoituminen ymmärretään kuvallistumiseksi, arki-kontekstissa sen ei tarvitse tarkoittaa poikkeavaa kuvallisuutta, vaan juuri

tavanomaista. Olisiko Windows-ympäristön yleistymisen esimerkki tästä? Sama pätee aistimellisuuteen: jos aistien käyttöä halutaan korostaa, sen ei tarvitse tarkoittaa millään tavalla poikkeuksellista aistiherkkyyttä, vaan ylipäätään aistien merkityksen parempaa huomaamista. Erityisesti on huomattava, että kaunis-ruma-akselilta ei välttämättä tavoitella ääripäitä vaan nimenomaan keskikohtaa. Esteettinen meriitti ei siis aina sijoitukaan kahden aiemmin esitetyn tulkinnan mukaan vain lähelle jompaakumpaa tai molempia kaunis-ruma-janan ääripäitä, vaan voi lähestyä myös jatkumon keskikohtaa. Kaunis ja ruma ovat poikkeuksellisuudessaan yhtä kaukana arkisesta huomaamattomuudesta, ja juuri siksi edes kauneutta ei aina haluta edes tavoitella.

Kaiken kaikkiaan: mitä estetisoituminen tarkoittaakaan, arkeen solutautuessaan esteettisyyden täytyy sopeutua arkisuuteen.

Mihin arjen estetiikka sopeutuu?

EDELLÄ SANOTUSTA SEURAA yleisempi kysymys, mitä muuta arki on kuin tavallisuutta, huomaamattomuutta ja tuttuutta eli minkä muun kanssa arjen estetiikan tulee olla linjassa? Miten arjessa käsitellään esteettisiä kysymyksiä? Mitä arkisuus korostaa? Mikä on arjelle tyypillistä? Kysymys on hyvin laaja, eikä sitä voi tässä käsitellä perusteellisesti, mutta joitakin suuntaviivoja on mahdollista antaa. (Ks. tarkemmin Naukkarinen 1998a, 1999a ja 1999b.)

Ensimmäiseksi on toistettava, että arkea näyttäisi luonnehtivan huomaamattomuuden ohella toiminnallisuus tai eräänlainen hiljaisuus. Tämä tarkoittaa, että arjessa esteettisiä asioita ei usein ole tarpeen verbaalisti analysoida ja eritellä tieteellisen perusteellisesti, vaan ne voidaan yksinkertaisesti näyttää tai esittää. Sanoja ja kieltä arjessakin tietysti käytetään sekä asioiden esittäjien että havaitsijoiden taholla, mutta ei tyypillisesti

yhtä tarkasti kuin akateemisissa diskurssissa. Tästä taas seuraa, että lähetetyt visuaalis-sanalliset viestit ovat usein suhteellisen epätarkkoja ja epämääräisiä, ehkä paremminkin vinkeiksi tai viitteiksi kuin täsmällisiksi viesteiksi ajateltavia. Kun katsomme vaikkapa nopeasti kadulla ohi kulkevaa ihmistä, huomaamme helposti jotakin hänen estetiikastaan ja muistakin asioista; hän saattaa vaikuttaa konservatiiviselta, hillittyjä värejä suosivalta, vähän huolimattomalta, keskituloiselta ja heteroseksuaalilta. Mutta tarkemmin ajatellen hyvin monia asioita jää auki, pelkisten olettamusten varaan – jos kysymyksen ylipäätään nousevat mieleen. *Miksi* hänellä on tuollainen asu? Arvostaako hän tuota leikkausta, väriä, materiaalia vai jotain aivan muuta? Haluaako hän kertoa kuuluvansa johonkin ryhmään? Onko hän ylipäätään kiinnostunut esteettisyydestä? Onko hän valinnut asunsa itse eli viestiikö hän omasta estetiikastaan? Onko tuo parasta, mitä hän tietää, vai hätäratkaisu? Emme voi olla varmoja. Tällaiset estetiikan manifestaatiot, joihin törmäämme arkielämässä jatkuvasti, eivät kykene analysoimaan itseään esimerkiksi suhteessa toisiin mahdollisiin ratkaisuihin tai omiin taustoihinsa.

On tietenkin muistettava, että toiminnalliseen epätarkkuuteen ja pinnallisuuteen voi arjessa tyytyä, koska arkeen kuuluu luotettavuus ja tutuus. Arki ei pakota kyseenalaistamaan ja pohtimaan asioita syvällisesti, vaan antaa mahdollisuuden uskoa ensivaikutelmaan, jos se vain on riittävän tavallinen ja tuttu. Tämä on kuitenkin nimenomaan asenne- ja kontekstikysymys. Taideteokset, jotka ovat fyysisesti täsmälleen samanlaisia kuin arkiesineet – kuten Christian Boltanskin ja Kaarina Kaikkosen suosimat miesten pikkutakit – herättävät uteliaisuutemme, koska taidekonteksti ohjaa meidät ajattelemaan asioita toisin.

Toisaalta yksi arkisen toiminnallisen estetiikan piirteistä on kuitenkin se, että se voi olla täsmällistä toisella tavalla kuin akateeminen, pitkälti sanoihin turvautuva esteettisten asioiden käsittely. Koska toiminnassa näytetään asioita, voidaan visuaalisista asioista, esimerkiksi väreistä tai

tekstuureista, antaa tarkka esimerkki. Sanat eivät tähän nyanssitasolla koskaan pysty ja kuvatkin ovat puutteellisia välittämään todellisen, kirjaimellisesti kouriintuntuvan toiminnan kaikkia yksityiskohtia ja tasoja. Voi esimerkiksi näyttää tarkalleen, mitä sinisen sävyä (tai äänenlaatua, tuoksua, pintarakennetta) arvostaa suhteessa johonkin toiseen, hyvin lähellä olevaan sävyyn, johon ei sanallisesti saada eroa. Tämä on toiminnallisen estetiikan etu. On huomattava, että tässä kohdin arjen estetiikka ei tietenkään eroa millään tavalla monista taideteoksista, mutta akateemisen estetiikan valtavirroista kyllä.

Kiinnostava piirre on myös se, että arjen toiminnallinen ja samalla usein korostetun visuaalinen estetiikka helpommin myöntää ja vahvistaa kuin kieltää tai edes ironisoi asioita; näytetään mitä arvostetaan käyttämällä jotakin, mutta se ei kerro paljonkaan siitä, mitä ei arvosteta ja miksi. Lähtöoletus kadulla vastaan tulevan ihmisen suhteen on, että hän hyväksyy oman asunsa ja allekirjoittaa sen esiintuomat arvot. Asu ei myöskään tavallisesti ole vitsi. Tyypillinen miesten puku kielii kantajansa todennäköisesti arvostavan kyseisenkaltaista pukeutumista, mutta ei anna kovin selvää viestiä paljosta muusta, esimerkiksi siitä, miten henkilö suhtautuu farkut ja pikkutakki -yhdistelmään. Kiistääkö hän sen arvon? Ehkä hän pukeutuu niihin kahden tunnin päästä itse. Punk-univormuun pukeutuminen toki kertoo melko selvästi kielteisestä suhtautumisesta perinteiseen liikemiehen pukuun ja sen edustamiin esteettisiin ja muihin arvoihin, mutta sekään ei kerro paljonkaan karsastamisen syistä ja taustoista.

Edelleen, arkiseen toimintaan kuuluu nopealiikkeisyys. Asiassa on estetiikan kannalta kaksi kiinnostavaa puolta. Yhtäältä toiminnallisia esteettisiä kommentteja voi tuottaa ja muuttaa hyvin nopeasti. Toisaalta ne on mahdollista ottaa vastaan vielä nopeammin. Pukeutumalla toisella tavalla kuin äsken tuon heti esille erilaisen estetiikan. Ja vilkaisemalla vastaantulijaa saan jonkinlaisen, usein aivan riittävän käsityksen hänen

estetiikastaan. Kun tätä vertaa hitauteen ja jäykkyyteen, jolla kirjoittavassa, akateemisessa estetiikassa käsitellään esteettisiä kysymyksiä, on ero huomattava. Taide lähenee tässä suhteessa tapauksesta riippuen joko tiedettä tai arkea.

Tällaiseen ohimenevyyteen ja nopeatempoisuuteen liittyy myös se, että koko esteettisyyteen ei tyypillisesti kiinnitetä arjessa huomiota koko ajan, vaan ehkä ohimennen aamulla peilin edessä tai pöytää kattaessa. Arjen esteettisiin ratkaisuihin se riittää: todetaan nopeasti, että kampa on riittävän siisti ollakseen kiinnittämättä turhaa huomiota. Arjessa esteettisyys näkyykin pitkälti ohimenevien esteettisyyteen keskittymisen hetkien jälkinä; valitsen vaatteeni aamulla, ja valintani tulos näkyy lopun päivää, vaikka en itse sitä enää huomaisikaan. Tämä ehkä johtaa ajattelemaan, että esteettisyyttä ei arjessa huomattaisi lainkaan tai että asiat, joihin ei kiinnitetä erityistä huomiota *juuri nyt*, eivät kuuluisi esteettisyyden piiriin. Olisi kuitenkin outoa ajatella, että esteettisyys ei näkyisi esimerkiksi sisustuksessa, vaikka siihen ei huomiota jatkuvasti kiinnitäkään. Voisi ehkä sanoa, että estetiikka on siinä läsnä jonkinlaisena potentiaalina, johon voi keskittyä aika ajoin, vaikkapa siivotessa. Tällainenkaan esteettisyyden tai estetiikan huomaaminen ei kuitenkaan edellytä mitään epätavallisuutta tai vierautta.

Arki ympäristönä

ARJEN ESTETIIKASTA PUHUTTAESSA ei voi sivuuttaa keskeisiä ympäristöestetiikassa esitettyjä ajatuksia, jotka nekin ovat tuoneet toisenlaista näkökulmaa estetiikkaan taidefilosofian rinnalle.

Ensimmäinen näistä ajatuksista koskee esteettisen kohteen rajattomuutta eli sitä, että tarkastelukohde on esimerkiksi luonnonympäristössä aktiivisesti päätettävä ja rajattava itse aivan toisella tavalla kuin vaikka-

pa taidegalleriassa. Arkielämässäkään ei läheskään aina ole yksioikoisia konventioita sille, mitä ylipäätään tarkastelisi esteettisesti, eikä sille, miltä etäisytydeltä tai millä mittakaavalla tarkastelu tapahtuu. Voimme esimerkiksi liikkua omassa asunnossamme ja ottaa tarkastelun kohteeksi minä asian tai asiakompleksin tahansa eikä mikään vaihtoehto ole väärä. Kohteeksi käy yhtä hyvin maton kuvio, kirjahyllyn värikaaos, vastajauhetun kahvin tuoksu yhdistyneenä auringonnousuun tai paitojen silittämisen eleganssi. Totta kai taidemaailmassakin voi keksiä omia tarkastelutapojaan, mutta tosiasia kuitenkin on, että taideteosten lähestymistä pyritään ohjaamaan melkoisesti rajaamalla kohteet selvästi irti muusta ympäristöstä esimerkiksi kehyksillä tai rakentamalla niille optimaalisia tarkastelupisteitä esimerkiksi teatterin katsomon muodossa. Juuri siten *teos* erotetaan ympäristöstään.

Rajattomuuskysymys koskee myös esteettisyyden suhdetta muihin arvoalueisiin. Arjessa esteettisyys ei voi pysytellä selvästi erossa eettisyydestä, ekonomisuudesta tai mistään muustakaan, eli modernistisen taiteen ideaaleja ei reaaliarjessa kovin helposti onnistu ylläpitämään. Emme voi esimerkiksi tehdä asuntoomme vain ja ainoastaan esteettisiä muutoksia, ja arkikielenkäytölle tyypillinen termi ”hyvännäköinen” ei missään nimessä viittaa vain esteettisyyteen. Tietenkin on mahdollista yrittää keskittyä tarkastelemaan vain asioiden esteettisiä ulottuvuuksia, mutta on eri asia miten oikeutettua tai hedelmällistä se arkikontekstissa on – jos se on sitä taidekontekstissakaan. Jokapäiväisten vaatteiden tai kodinkoneiden yhteydessä on vastuutonta olla ajattelematta esimerkiksi niiden materiaaleja, mahdollista lapsityövoiman käyttöä, tuotantoprosessien saastuttavuutta ja kierrätettävyyttä, vaikka olisi kuinka kiinnostunut *myös* niiden estetiikasta esimerkiksi kauneuden muodossa.

Rajattomuusajattelusta seuraa tietenkin kysymys, mistä tiedämme, että arkikontekstin toiminta liittyy esteettisyyteen mitenkään. Mistä päättelemme, että vastaantulijan puku on esteettinen eikä esimerkiksi sek-

suaalinen kannanotto? Emme välttämättä tiedäkään siinä mielessä, että voisimme olla täysin varmoja. Tällainen epävarmuus ja asioiden sekoittuminen kuitenkin kuuluu arkeen olennaisella tavalla, eikä se ole erityinen ongelma. Esteettisen tarkka identifioiminen voi olla kiinnostava filosofinen ongelma, mutta arjen toiminnan ongelma se ei ole.

Käytännössä se, että vaikkapa pukeutuminen on samanaikaisesti yhtä hyvin esteettinen, eettinen, seksuaalinen ja taloudellinen teko tarkoittaa sitä, että sitä on järkevä tarkastella mistä tahansa näistä näkökulmista; estetiikka on näkökulma tarkastella asioita, näkökulma, joka liittyy tarkasteltavan asian tietynlaiseen historialliseen jatkumoon ja käsitteelliseen kontekstiin. Monissa tapauksissa esteettinen tarkastelu on hedelmällistä ja meillä on hyvä syy tehdä niin. Lisäksi meillä on hyvä syy olettaa, että myös jonkin teon suorittaja – vaikkapa pukuun pukeutuja – on tehnyt tietoisia esteettisiä ratkaisuja eli käyttänyt esteettistä näkökulmaa itseensä, aktivoinut senkaltaisen tietämyksensä. Voimme kohdata *hänen* estetiikkansa. Esteettistä tietoisuutta ei kuitenkaan välttämättä alleviivata esimerkiksi tietynlaisella kielenkäytöllä kuten taiteessa usein tehdään. Siksi voi hyvin olla, että erehdymme ajatellessamme kohtaavamme jonkun toisen tekemiä esteettisiä tekoja ja ainoastaan projisoimme häneen *omia* esteettisiä mielipiteitämme. Jonkin määrittäminen estetiikaksi on useissa tapauksissa vain todennäköistä ja korostaa määrittäjän näkemystä asiasta. Arjessa se kuitenkin riittää, eikä se myöskään tarkoita, että meidän olisi niin tehdessämme tehtävä valinta esteettisen tai jonkun muun välillä, vaan monet aspektit voivat olla läsnä yhtä aikaa. Emme näe kania tai ankkaa vaan kaniakan.

Rajattomuuden ohella toinen tärkeä ympäristöestetiikasta omittava asia on jatkuvan muuttumisen korostaminen. Arkea ei voi pysäyttää, vaan se elää ja muovautuu jatkuvasti ja osittain ennalta arvaamattomasti. Mikään sen hetki ei ole oikeampi tai parempi esteettisen tarkastelun piste. Arkisuuteen kyllä kuuluu muuttumattomuus ja sitä kautta tutuus

ja luotettavuus, mutta siinä ei ole kyse samanlaisesta stabiiliudesta kuin mihin monien taideteosten suhteen pyritään esimerkiksi restauroinnin tai auktorisoitujen editioiden kautta. Luotettavuutta, tuttuutta ja huomaamattomuutta on toki vaalittava, mutta se ei tarkoita, että maailma pitäisi yrittää jähmettää paikoilleen. Vanhenemme, vaatteemme ja kalusteemme kuluvat, muoti muuttuu, jääkaappiin unohtunut ruoka pilaantuu, huonekasvimme kasvavat, ympärillä olevan luonto elää vuodenaikojen mukaan ja lapsemme aikuistuvat. Kaikki tämä kuuluu arkeen ja vaikuttaa sen esteettisyyteen myös siten, että tämänhetkinen esteettinen asiantila saattaa olla hyvinkin nopeasti ohimenevä. Arkea ei kuitenkaan ole tapana edes dokumentoida, vaan se soljuu eteenpäin kenenkään siitä huolestumatta. Monien arkiasioden suhteen on niin, että jos niiden kehittyminen ja muuttuminen yritetään pysäyttää, ne alkavat nopeasti vaikuttaa omituisilta; jo muutaman vuoden takaiset vaatteet näyttävät erikoisilta ja muodin muutoksia niiden avulla vastustava auttamatta oudolta. Yllä mainittu nopealiikkeisyys liittyy tähänkin, katoavuuden merkityksessä. Mutta juuri siksi, että arki ei ole mitään erikoista tai tavatonta, sitä voi tuhlata.

Kolmanneksi on muistettava arjen väistämätön moniaistisuus. Toisin kuin monia taideteoksia arkea ei ole tarkoitettu vain katseltavaksi tai kuunneltavaksi. Arkeen kuuluvat yhtä hyvin hajut, maut ja kosketeltavatkin asiat, ja arjen aistinautinnot eivät rajoitu vain joidenkin aistien varaan. Siksi arjen estetisoituminen ei voi tarkoittaa ainakaan pelkästään visualisoitumista tai kuvallistumista. Tämäkin korostaa sitä, että arjen esteettiset kohteet on aktiivisesti määritettävä itse. Kuuluuko asunnon tai ihmisen ”hyvännäköisyyteen” esimerkiksi hyvä tuoksu tai vähintään neutraalin huomaamaton hajuttomuus? Hyvin monet vastaavat tähän myöntävästi. Jokapäiväiseen työmatkapyöräilyyn monille olennaisesti liittyvä renkaiden moitteeton rullaavuus, mikä taas on ehkä lähinnä taktiilinen tai kinesteettinen asia, saattaa olla monista jo esteettisyydestä

kauempiana, mutta ei sekään ole mitenkään automaattisesti siihen kuulumaton.

Lopuksi: arjen väistämättömyys

EHKÄ KAIKKEIN TÄRKEIN asia, joka arjen suhteen täytyy muistaa, on se, että olemme siinä väkisin mukana. Emme pääse siitä pois, emmekä voi välttää sitä. Se on perusta, jonka päälle kaikki rakentuu samalla tavalla kuin *Lebenswelt* on Husserlille tieteellisen ajattelun perusta (Husserl 1992, 254–260 ja *passim*).

Tämä tarkoittaa, että emme myöskään voi välttää vaikuttamasta arjen estetiikkaan. Kaikki tekomme ovat väkisin myös esteettisiä tekoja, ja kaikkea tekemäämme voidaan arvioida esteettisestä näkökulmasta, vaikka emme sitä itse tekisikään. Jos estetisoitumisargumentit pitävät paikkansa, niin tehdään koko ajan useammin ja useammin. Ympäristö-estetiikka-analogiaa voi jatkaa tässä kohdin sillä, että korostaa kaikkien olevan väistämättä osa ympäristöään, jossa tapahtuvista asioista on myös osaltaan vastuussa – halusi sitä tai ei. Arjen estetiikan suhteen ei ole mahdollista olla täysin passiivinen, eikä sellaista esteettistä eskapismia ja mielikuvituksellisten vaihtoehtoisten maailmojen rakentelua, jota taiteen yhteydessä usein pidetään niin tärkeänä, voi arjessa toteuttaa.

Arjen totaalisuus selittää paljolti sitä, miksi sen estetiikka on sellaista kuin se on. Se, mikä ympäröi meitä jatkuvasti ja väkisin ei voi olla päällekkäyvä erikoista tai loppumattoman luovaa. Se ei voi myöskään olla johonkin tiettyyn malliin pysähtynyttä. Eikä se voi olla perusteelliseen ja tarkkaan analysointiin pakottavaa. Erityisesti arki ei voi koostua vain jostakin yhdenlaisesta, jatkuvaa huomiota vaativasta asiasta tai arvoalueesta kuten esteettisyydestä, vaan siinä on samanaikaisesti ja peräkkäin useita erilaisia puolia, jotka kaikki ovat tärkeitä.

On tavallaan ymmärrettävää, että arjelta haluaa estetiikan tutkimuskohteena sulkea silmänsä. Se ei todennäköisesti tarjoa samalla tavalla erikoisia ja sykehdyttäviä asioita kuin taide, ja siksi se saattaa vaikuttaa liian helpolta ja yksitoikkoiselta. Mutta se, että arkea ei pääse pakoon, tekee siitä samalla hyvin haastavan ja vastuuntäyttämän. Siksi sitä on hyvä ymmärtää mahdollisimman hyvin, myös estetiikan kannalta.

Rajoista makuun

Johdanto

YKSI JOKAISEN TIETEENALAN tärkeimmistä kysymyksistä on, miten määritellä tutkimuskohteensa ja itsensä omanlaisenaan tiedonalana; historian, politiikan, matematiikan, lääketieteen, kemian niin kuin muidenkin alojen tutkijat kohtaavat täsmälleen saman ongelman. Esteetikoilta voi odottaa, että heillä on hyvä käsitys siitä, mitä ovat ”esteettinen”, ”esteettinen elämys” tai ”esteettiset käsitteet” – tai onko sellaisia asioita lainkaan olemassa – sekä siitä, mistä tällaisiin asioihin kohdistuva tieteenala koostuu.

Tavallinen tapa hahmottaa estetiikka niin tutkimuksen kohteena kuin tutkimuksen tekemisen tapanakin on olettaa, että sillä on rajat. Kun niin tehdään, käytetään hyväksi metaforaa, jonka puitteissa estetiikka on alue tai kenttä, jonka sisään kuuluu tietynlaisia asioita kaiken muun jäädessä ulkopuolelle. Rajoja vetämällä toivotaan erotettavan estetiikka muista aloista ja ilmiöistä.

Vaikka tällainen ajattelutapa on tavallinen ja helppo omaksua, sillä on seurauksia, jotka ovat omiaan hämärtämään ymmärrystä monista esteettisistä toimintatavoista ja estetiikasta akateemisena disiplina.

Tarkoitukseni on 1) eritellä raja- ja aluemetaforia estetiikassa hieman tarkemmin, 2) nostaa esiin joitakin ongelmia, joita ne aiheuttavat ja 3) ehdottaa toista, hyödyllisempää metaforista lähtökohtaa.